

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ БАРС У ФОРМУВАННІ СТІЙКИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ У КУРСАНТІВ ВВНЗ

Павелко І. І. кандидат психологічних наук,
старший дослідник Військова академія (м. Одеса)
<https://orcid.org/0000-0002-3933-6949>

Норчук Ю. В. кандидат психологічних наук
Військова академія (м. Одеса)
<https://orcid.org/0000-0003-0850-2278>

Луханін В. В. Військова академія (м. Одеса)
<https://orcid.org/0000-0003-3006-1974>

У статті наведено дані експерименту щодо формування стійких психологічних якостей під час підготовки за системою БАРС. Досліджено домінуючі мотиви; встановлено підвищення рівня вольових якостей; виявлено високий рівень змін (фізичних та психологічних); зростання показника «бойова готовність»; показано, що при підготовці за системою БАРС, респонденти демонструють низький рівень імпульсивності, стабільність емоційного стану, відсутність схильності до стресового реагування на ситуації.

Ключові слова: сухопутні війська; система підготовки за БАРС; психологічні якості; військовослужбовці.

Вступ. Досвід бойових дій військовослужбовців ЗС України переконливо свідчить, що бойова діяльність відбувається в екстремальних умовах зовнішнього середовища, за наявності значних фізичних і психологічних напружень, наростаючої втоми та інших несприятливих чинників бойової діяльності. В цьому випадку вміння користуватися зброєю і бойовою технікою, знання тактики ведення дій є недостатньою умовою для ефективних дій військовослужбовця в бою.

Сучасний військовослужбовець, перш за все, повинен відповідати вимогам, визначеним сучасними особливостями ведення бойових дій в умовах швидкоплинних локальних конфліктів. А це потребує посиленої уваги до проблем поєднання професійної, фізичної та психологічної підготовки військовослужбовців для якісного виконання бойових завдань.

На сьогодні через недостатню військово-прикладну спрямованість системи класичної фізичної підготовки, неможливо якісно підготувати військовослужбовців до професійної діяльності в бойових умовах. Тому формувати вміння і навички долати несприятливі чинники, що супроводжують бойову діяльність, потрібно заздалегідь.

Підвищенню боєздатності й боєготовності військ, успішності військово-професійного навчання сприяє система спеціальної фізичної та психологічної

підготовки, яка забезпечує скорочення термінів і поліпшення якості підготовки військовослужбовців.

Вирішувати зазначені завдання допомагає Бойова армійська система (БАРС), яку було започатковано у Військовій академії (м. Одеса). В ході проведення занять за БАРС, військовослужбовці опановують вправи, прийоми та дії, які суттєво відрізняються від традиційних вправ спеціальної фізичної підготовки, що застосовуються у ЗС України. Разом з тим, заміщення вправ загальної фізичної підготовки спеціалізованими вправами за БАРС, сприяє повноцінному розвитку загальних фізичних якостей («Методичні рекомендації з організації військовослужбовців за БАРС», 2020).

Традиційні заняття з рукопашної та тактико-спеціальної підготовки запропоновано доповнити блоком психологічних знань. Такі заняття можуть виконувати інтегруючу функцію, забезпечуючи не тільки формування професійно-психологічних якостей, але цілісне формування особистості військовослужбовця, формування так званого «бойового мислення».

Метою статті є дослідження ефективності системи БАРС у формуванні стійких психологічних якостей у курсантів ВВНЗ.

Завдання:

дослідження мотивації військовослужбовців при занятті за методикою БАрС, тобто виявлення домінуючих цілей (особистісних смислів);

дослідження та оцінка розвитку власних вольових якостей військовослужбовців;

оцінка військовослужбовцем ступеню змін, що відбулися з ним, у процесі занять за системою БАрС за певний календарний період;

визначення схильності військовослужбовців до домінуючого емоційного стану (бойової готовності, лихоманки або апатії), що виникає у нього під час стресової ситуації.

дослідження станів та властивостей особистості, які мають першорядне значення для процесу регуляції поведінки військовослужбовця під час підготовки за системою БАрС.

Теоретичне підґрунтя. Деякий час тому, зокрема, у 80-ті роки минулого століття, у США виник проект солдатів ХХІ століття, де вважалося, що високоточні засоби розвідування та знищення зможуть вирішити завдання, що стоять перед спецназом, тому на вивчення рукопашного бою спецназівцям відводилося всього 16 годин. Але згодом стало очевидним, що навички рукопашного бою спецназу, як і раніше, необхідні. Це було підтверджено й досвідом проведення Операції об'єднаних сил, який переконливо свідчить про те, що в бойових діях на території Донецької та Луганської областей значне місце займала боротьба за населені пункти, яка була пов'язана або з обороною, або з оволодінням ними у ході наступу (Методичні рекомендації “З психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки”, 2020).

У такому випадку, бойові дії стають схожими на проведення антитерористичних зачисток, де вірогідність ближнього бою та рукопашної сутички значно підвищується. Крім того, проведення бойової діяльності окремих спеціальностей військовослужбовців (наприклад, розвідників) може здійснюватися у тилу на ворожій території, у безпосередній близькості від противника, що на порядок підвищує вірогідність рукопашної сутички. Тому, важливе значення надаватиметься

спеціальній (альпіністській) підготовці, тобто навичкам переміщення серед міських руїн, подолання завалів, руху у тривимірному просторі, тобто вгору – у будівлях, спорудах та вниз – у системі міських підземних комунікацій (Керівництво “Дії в урбанізованій місцевості”, 2019, с.14).

Таким чином, сьогодні, за умов локальних війн, коли найімовірнішим видом бойових дій є бій в умовах міста, саме спеціальна система фізичної підготовки за системою БАрС дозволить знешкоджувати і перемагати противника, навіть якщо супротивник озброєний краще, ніж боець спецназу. Тобто, саме система БАрС допоможе перемогти в умовах ближнього бою (О.В. Гуляк, І.С. Овчарук, М.В. Тверезовський, Ю.В. Гикало, І.Ф. Беловодов, А.О. Набока... С.В. Іванов, 2019).

Впровадження Бойової армійської системи (БАрС) у ЗС України, яку було започатковано у Військової академії (м. Одеса) довело ефективність розвитку фізичних якостей завдяки заміщенню вправ загальної фізичної підготовки вправами і прийомами спеціалізованої фізичної підготовки за БАрС. Було доведено, що поряд з покращенням показників фізичної підготовки покращується оволодіння прикладними руховими навичками й іншими важливими вміннями без витрат додаткового часу. Крім того, за результатами експерименту встановлено, що грамотно побудовані заняття з інших дисциплін (тактики, вогневої підготовки, тактичної медицини) дозволяють відпрацьовувати елементи БАрС комплексно (О.В. Гуляк, І.С. Овчарук, М.В. Тверезовський, Ю.В. Гикало, І.Ф. Беловодов, А.О. Набока ... С.В. Іванов, 2019).

Дослідниками Н. Височіної та ін. (2020) проведено аналіз науково-методичної літератури з напрямку вдосконалення системи рукопашної підготовки представників силових структур та спеціальних служб України та синтезовано основні існуючі на сьогодні уявлення стосовно особливостей спеціальної підготовки у розрізі гендерних особливостей.

В даний час більшість інструкторів/викладачів віддають перевагу педагогічному впливу на спортсмена-єдиноборця, а саме – технічної, тактичної та фізичної підготовці, не приділяючи

достатньої уваги психологічній складовій рукопашного бою.

Однак, як зазначає О.О. Кадочников (2003) «психіка» і «фізика», тобто мозок і тіло в людини настільки тісно взаємопов'язані, що тільки в окремих випадках можна констатувати їх роздільне функціонування». Тому навіть за наявності у людини приголомшливих фізичних можливостей та генетично закладених задатків до занять конкретним видом спорту, без належної грамотно збудованої системи психологічного супроводу спеціальної фізичної підготовки, військовослужбовець не зможе повною мірою розкрити закладений у ньому потенціал (Кадочников О.О., 2003).

Тобто, навіть в епоху високорозвиненої бойової техніки головна роль на війні належить саме особистості військовослужбовця, формуванню відповідних якостей у військовослужбовця досягається в процесі психологічної підготовки, у тому числі під час занять за Бойовою армійською системою.

Методи дослідження. У дослідженні були використані теоретичні методи: аналіз, узагальнення, класифікація, систематизація та емпіричні методи – тестування, опитування, констатуючий та формуючий експерименти; методи математичної обробки емпіричних даних.

Програма експерименту розроблено у відповідності до моделі психофізичної готовності військовослужбовців до дій у бойових умовах.

У відповідності до розробленої нами моделі психофізичної готовності військовослужбовців до дій у бойових умовах, була визначена програма і методика констатуючого експерименту щодо готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою з урахуванням досвіду ведення бойових дій. Нами був та підібраний наступний психодіагностичний інструментарій:

у *мотиваційно-мобілізаційному компоненті* готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички вивчалась мотивація до занять за методикою БАРС за допомогою адаптованої нами методики А.В. Шаболтаса (2004) «Мотиви заняття спортом»;

у *когнітивно-мобілізаційному компоненті* готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою та

рукопашної сутички вивчалися зміни, що відбулися з військовослужбовцем у тренувально-підготовчий діяльності під час занять за методикою БАРС. Цій показник досліджувався нами за допомогою адаптованої нами Шкали суб'єктивної самооцінки спортсмена (І.Г. Павлова, А.В. Кернас, 2015);

у *цілеутворюючі-мобілізаційному компоненті* готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички вивчалися основні цілі, які ставили перед собою ті, хто навчалися за методикою БАРС. Ця мета їх професійно-тренувальної діяльності вивчалася за допомогою шкал адаптованої нами методики А.В. Шаболтаса (2004) «Мотиви заняття спортом»;

в *операційно-мобілізаційному компоненті* готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички вивчалися індивідуально-психологічні якості військових завдяки вони методично, крок за кроком домагалися цілей, які були ними поставлені під час підготовки за методикою БАРС. Ці якості досліджувалися за допомогою адаптованої нами методики «Психологічний аналіз розвитку вольових якостей спортсменів» (Б.Н. Смірнов, 2009).

в *емоційно-мобілізаційному компоненті* готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички нами вивчалися передстартові емоційні стани військових. Дослідження було проведено на основі адаптованої нами Анкети діагностики передстартових емоційних станів спортсменів-єдиноборців (І.Г. Павлова, А.В. Кернас, 2015), Фрайбурзьким особистісним опитувальником (FPI).

Під час педагогічного експерименту «Апробація Бойової армійської системи (БАРС)» у рамках навчальної дисципліни «Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка» було проведено визначення та порівняння показників розвитку фізичної підготовленості курсантів контрольних груп та експериментальних груп сформованості у них спеціальних фізичних якостей та військово-прикладних рухових навичок.

Результати і обговорення. Для дослідження рівня психологічної готовності військовослужбовців до ведення сучасного ближнього бою, які проходять спеціальну

фізичну підготовку за системою БАрС, у рамках даної науково-дослідної роботи було проведено констатуючий експеримент, у рамках якого опитано 142 курсанта 2-го курсу Військової академії (м. Одеса) факультетів військової розвідки (ВР), десантно-штурмових військ (ДШВ) та матеріально-технічного забезпечення (МТЗ) віком від 18 до 27 років.

Після проведення процедури тестування, всі розглянуті показники були проаналізовані з метою виявлення найбільш значущих з точки зору їх впливу на стан готовності до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички з противником. У дослідженні були використані методи: дослідження міри центральної тенденції та багатовимірний статистичний аналіз – кореляційний і факторний, якісний аналіз результатів.

За результатами дослідження у мотиваційно-професійному компоненті діяльності виявлено наступні домінуючі мотиви при тренуванні за спеціальною фізичною підготовкою з елементами БАрС:

у респондентів факультету ВР та ДШВ – «соціально-моральний мотив» 7,635 при 5,320 (SD), «мотив фізичного самоствердження» 7,5621 при 5,324 (SD), та «мотив досягнення успіху у спорті» 7,479 при середньоквадратичному відхиленні 4,460 (SD);

у респондентів факультету МТЗ – «раціонально-рекреаційний мотив» 7,658 при 3,532 (SD), «мотив емоційного задоволення» 6,943 при 4,324 (SD), та «мотив фізичного самоствердження» 6,783 при 5,324.

За результатами кореляційного аналізу (r Пірсона) у цьому компоненті діяльності було виділено наступні групи взаємозалежностей: показник «самостійність і ініціативність» позитивно корелює з показниками «цілеспрямованість» ($r=0,847$, $p \leq 0,01$), «наполегливість та завзятість» ($r=0,867$, $p \leq 0,01$), «рішучість та сміливість» ($r=0,853$, $p \leq 0,01$), «витримка та самовладання» ($r=0,891$, $p \leq 0,01$), що при значеннях цього показника «вище за середнього» свідчить про те, що військовослужбовці виявляють якості самостійності та ініціативності, здатні ставити перед собою ясні цілі і завдання, підпорядковувати себе досягненню певної мети тренування та планомірно над нею працювати, перемагаючи при цьому обтяжливі стани (Таблиця 1). Вони здатні

придушувати почуття страху при виконанні небезпечних вправ, безвідмовно виконувати прийняті рішення, володіти своїми почуттями та керувати своїми діями. Нажаль серед провідних спонукань щодо занять «мотив підготовки до професійної діяльності», займає лише 4-е місце, що свідчить про необхідність роз'яснення інструкторами з БАрС учням практичної спрямованості даної методики.

Таблиця 1.

Дані кореляційного аналізу у мотиваційно-мобілізаційному компоненті компоненту підготовки за методикою БАрС

Шкала	Самостійність і ініціативність
Цілеспрямованість	0,847**
Наполегливість і завзятість	0,867**
Рішучість і сміливість	0,853**
Витримка і самовладання	0,891**
Екстраверсія/інтроверсія	0,285**
Маскулінність/фемінність	0,266**

Примітка: знаком * позначені кореляції, статистично значущі на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

За результатами дослідження інформаційно-професійного компоненту діяльності військовослужбовців виявлено зміни (на основі суб'єктивної самооцінки військовослужбовців), що відбулися з ними у процесі психофізичної підготовки за системою БАрС, а саме:

на факультетах ВР та ДШВ показник змін «Шкали суб'єктивної самооцінки військовослужбовця на заняттях з БАрС» за період тренування становить 10,646 при 7,356 (SD), що відповідає високому рівню змін за період тренувань за суб'єктивною оцінкою курсантів;

на факультеті МТЗ середній показник змін 7,624, при рівні середньоквадратичного відхилення 8,253 (SD), що відповідає нижнім межах високих значень показника (прикордонні значення між середнім та високим рівнем змін).

За результатами кореляційного аналізу (r Пірсона) у інформаційно-професійному компоненті діяльності було виділено наступні групи взаємозалежностей: показник «суб'єктивні зміни» позитивно корелює з показниками «цілеспрямованість» ($r=0,484$, $p \leq 0,01$), «наполегливість і завзятість» ($r=0,451$, $p \leq 0,01$), «рішучість і сміливість» ($r=0,449$, $p \leq 0,01$), «витримка і самовладання» ($r=0,493$, $p \leq 0,01$), «самостійність і

ініціативність» ($r=0,406$, $p \leq 0.01$). Тобто курсанти відмічають, що за період занять за системою БАрС підвищилися їх здатності до саморегуляції емоційних станів, значно змінилася їх технічна майстерність, з'явилася впевненість у власних силах, підвищилися здібності швидко відновлюватися після високоінтенсивних фізичних навантажень та результативність спортивної діяльності загалом (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Дані кореляційного аналізу у когнітивно-мобілізаційного компоненту підготовки за методикою БАрС

Шкала	«суб'єктивні зміни»
«цілеспрямованість»	0,484**
«наполегливість і завзятість»	0,451**
«рішучість і сміливість»	0,449**
«витримка і самовладання»	0,493**
«самостійність і ініціативність»	0,406**
«мотив соціального самоствердження»	0,203*
«соціально-моральний мотив»	0,266**
«мотив досягнення успіху у спорті»	0,282**
«соціально-емоційний мотив»	0,210*
«цивільно-патриотичний мотив»	0,222*
«невротичність»	0,238*

Примітка: знаком * позначені кореляції, статистично значущі на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

Спонуваннями до занять за БАрС стали: «мотив соціального самоствердження» ($r=0,203$, $p \leq 0.05$), «соціально-моральний мотив» ($r=0,266$, $p \leq 0.01$), «мотив досягнення успіху у спорті» ($r=0,282$, $p \leq 0.01$), «соціально-емоційний мотив» ($r=0,210$, $p \leq 0.05$), «цивільно-патриотичний мотив» ($r=0,222$, $p \leq 0.05$).

У *цілеутворюючі-мобілізаційному* компоненті діяльності військовослужбовців за результатами дослідження міри центральної тенденції опитувальника «Мотиви військовослужбовців при занятті за системою БАрС» встановлено, що домінуючою метою занять за системою БАрС – є «мотив фізичного самоствердження», зокрема, середньогруповий рівень цього показника становить 7,521 при рівні середньоквадратичного відхилення 4,666 (SD). Тобто за допомогою фізичних вправ відбувається не тільки фізичний розвиток військовослужбовців, але й підвищення стійкості організму до впливу несприятливих

факторів службової діяльності та навколишнього середовища, відбувається становлення характеру.

На другому місці досягнення показник «досягнення успіху у спорті» 7,260 при середньоквадратичному відхиленні 4,460 (SD), тобто покращення особистих спортивних результатів щодо поставленої мети.

На третьому місці є «підготовка до професійної діяльності» 7,479 при 4,120 (SD) та «цивільно-патриотичний мотив» 7,115 при рівні середньоквадратичного відхилення 4,739 (SD), де основним спонуванням є спортивне досягнення високих результатів, які мають на меті захист честі свого підрозділу і країни.

На факультеті МТЗ на першому місці мотив «фізичного самоствердження» 6,783 при 5,324 (SD), далі йде мотив «досягнення успіху в спорті» 6,682 при 4,245, та третьому місці – мотив підготовки до професійної діяльності» 6,127 при рівні середньоквадратичного відхилення 3,652 (SD).

Проведення кореляційного аналізу дозволило встановити, що показник «мотив підготовки до професійної діяльності» позитивно корелює з показниками – «мотив емоційного задоволення» ($r=0,383$, $p \leq 0.01$), «мотив соціального самоствердження» ($r=0,472$, $p \leq 0.01$), «мотив фізичного самоствердження» ($r=0,652$, $p \leq 0.01$), «цивільно-патриотичний мотив» ($r=0,556$, $p \leq 0.01$) та показник «врівноваженість» ($r=0,233$, $p \leq 0.01$) (Таблиця 3);

показник «мотив фізичного самоствердження» позитивно корелює з показником «бойова готовність» ($r=0,233$, $p \leq 0.05$), тобто фізичне тренування та загартування характеру сприяє формуванню стану бойовій готовності, що дозволяє досягти найкращих результатів у службовій діяльності; показник «мотив фізичного самоствердження» корелює з показниками: «мотив досягнення успіху в спорті» ($r=0,537$, $p \leq 0.01$), «раціонально-вольовим мотивом» ($r=0,472$, $p \leq 0.01$), «соціально-моральний мотив» ($r=0,534$, $p \leq 0.05$), «спортивно-пізнавальний мотив» ($r=0,531$, $p \leq 0.05$). Позитивний зв'язок з показником «врівноваженість» ($r=0,257$, $p \leq 0.05$) свідчить, що фізичний розвиток допомагає сформувати стійкість до впливу стрес-факторів, яка базується на впевненості у собі, оптимістичності й активності.

Дані кореляційного аналізу у цілеутворюючі-мобілізаційного компоненті підготовки за методикою БАрС

Шкала	«мотив підготовки до професійної діяльності»	«мотив фізичного самоствердження»
«мотив емоційного задоволення»	0,383**	–
«мотив соціального самоствердження»	0,472**	–
«мотив фізичного самоствердження»	0,652**	–
«цивільно-патриотичний мотив»	0,556**	–
«врівноваженість»	0,233**	0,257*
«бойова готовність»	0,233**	–
«мотив досягнення успіху у спорті»	–	0,537**
«раціонально-вольовий мотив»	–	0,427**
«соціально-моральний мотив»	–	0,534*
«спортивно-пізнавальним мотивом»	–	0,531*

Примітка: знаком * позначені кореляції, статистично значущі на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

В операційно-мобілізаційному компоненті діяльності військовослужбовців за результатами дослідження міри центральної тенденції за основними шкалами встановлено, що показники «цілеспрямованість» 13,229 при 5,079 (SD); «наполегливість і завзятість» 13,854 при рівні відхилення 5,333 (SD); «витримка і самовладання» 13,948 при 5,302 (SD); «цілеспрямованість» 13,229 при середньоквадратичному відхиленні 5,079 (SD); «самостійність і ініціативність» 13,615, показник «рішучість і сміливість» 14,365 при 5,169 (SD) відповідають прояву вольових якостей на рівні «вище за середнє».

При дослідженні аналогічних показників у курсантів факультету МТЗ також встановлено прояв цих якостей рівні «вище за середнє».

Дослідження цього компоненту діяльності спрямоване на вивчення тих показників, що впливають на вибір засобів досягнення встановленої мети. Свідомий вибір засобів для досягнення мети – це якість, що відрізняє людську діяльність від природних явищ.

За результатами кореляційного аналізу досліджено, що показник «цілеспрямованість» позитивно корелює з показниками: «наполегливість і завзятість» ($r = 0,839$, $p \leq 0,01$), «рішучість і сміливість» ($r = 0,723$, $p \leq 0,01$), «витримка і самовладання» ($r = 0,799$, $p \leq 0,01$), «самостійність і ініціативність» ($r = 0,847$, $p \leq 0,01$). Позитивна кореляція з показником «досягнення успіху у спорті» ($r = 0,215$,

$p \leq 0,05$) опитувальника свідчить, що ефективно складена програма підготовки за методикою БАрС безумовно призводить до професійного самовдосконалення (Таблиця 4).

Таблиця 4.

Дані кореляційного аналізу в операційно-мобілізаційному компоненті підготовки за методикою БАрС

Шкала	«цілеспрямованість»
«наполегливість і завзятість»	0,839**
«рішучість і сміливість»	0,723**
«витримка і самовладання»	0,799**
«самостійність і ініціативність»	0,847**
«досягнення успіху у спорті»	0,215*
«суб'єктивні зміни»	0,484**
«бойова готовність»	0,385**
«екстраверсія/інтроверсія»	0,220*

Примітка: знаком * позначені кореляції, статистично значущі на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

Кореляція з показником «суб'єктивні зміни» ($r = 0,484$, $p \leq 0,01$) свідчить, що неухильне виконання всіх вправ за програмою безумовно веде до суттєвих змін у рівні підготовки та цілеспрямованому досягненню мети занять. Позитивна кореляція показника «цілеспрямованість» з показником «бойова готовність» ($r = 0,385$, $p \leq 0,01$) свідчить, що цей стан припускає вміння ставити ясні цілі та завдання при заняттях, планомірно підпорядковувати себе досягненню поставленої мети.

В емоційно-мобілізаційном компоненті діяльності військовослужбовців за

Питання психології

результатами дослідження міри центральної тенденції у респондентів факультету ВР та ДШВ встановлено, що середньогруповий рівень показника «бойова готовність» становить 22,146 при цьому рівень середньоквадратичного відхилення становить 9,572 (SD), що відповідає *високому значенню* цього показника. На факультеті МТЗ відповідно 30,625 (ІР) та 9,643 (SD), що також відповідає *високим значенням* цього показника. Емоційний стан бойової готовності дозволяє досягти найкращих результатів у службової діяльності.

За результатами дослідження міри центральної тенденції за Фрайбурзьким особистісним опитувальником (FPI) респондентів *факультету ВР та ДШВ* встановлено, що середньогруповий рівень показників: «невротичність», «спонтанна агресивність», «депресивність», «дративливість», «скромність», «емоційна лабільність» відповідає *низькому значенню* при рівні середньоквадратичного відхилення 1,721 (SD). Значення цих показників свідчать, що респонденти демонструють низький рівень невротизації, імпульсивності, відсутність депресивних проявів, стабільність емоційного стану, відсутність схильності до стресового реагування на ситуації.

Дослідження за цим же опитувальником *на факультеті МТЗ* показало, що середньогруповий рівень

показників: «невротичність», «спонтанна агресивність», «депресивність», «дративливість» відповідає *низькому значенню* цих показників при рівні середньоквадратичного відхилення 1,548 (SD). Решта шкал відповідає середньому значенню досліджуваних показників.

За результатами кореляційного аналізу досліджено, що показник «бойова готовність» позитивно корелює з показниками: «цілеспрямованість» ($r = 0,385$, $p \leq 0.01$), «наполегливість і завзятість» ($r = 0,362$, $p \leq 0.01$), «рішучість і сміливість» ($r = 0,458$, $p \leq 0.01$), «витримка і самовладання» ($r = 0,470$, $p \leq 0.01$), «самостійність і ініціативність» ($r = 0,374$, $p \leq 0.01$), мотивами «фізичного самоствердження» ($r = 0,207$, $p \leq 0.05$), «цивільно-патриотичним» ($r = 0,233$, $p \leq 0.05$) та мотивом «досягнення успіху у спорті» ($r = 0,201$, $p \leq 0.05$) (Таблиця 5).

Тобто, це завжди вміння підкорювати себе досягненню поставленої мети службової діяльності, продовження її за будь-яких обставин, незважаючи на складності, свідоме керування своїми діями, а також ініціативність та самостійність при виконанні завдань. Мотивами для цього є прагнення до свого фізичного розвитку та становлення характеру, до спортивного вдосконалення та заради підтримки престижу підрозділу й покращення особистих спортивних результатів.

Таблиця 5.

Дані кореляційного аналізу в емоційно-мобілізаційному компоненті підготовки за методикою БАРС

Шкала	«бойова готовність»	«врівноваженість»	«реактивна агресивність»	«відкритість»
«цілеспрямованість»	0,385**		–	–
«наполегливість і завзятість»	0,362**	0,226*	–	–
«рішучість і сміливість»	0,458**	–	0,226*	0,207*
«витримка і самовладання»	0,470**	–	–	–
«самостійність і ініціативність»	0,374**	–	–	–
«мотив фізичного самоствердження»	0,207*	0,257*	–	–
«цивільно-патриотичний мотив»	0,233*			
«мотив досягнення успіху у спорті»	0,201*			
«врівноваженість»	0,248*	–	–	–
«відкритість»	0,229*	–	–	–
«екстраверсія/інтроверсія»	0,205*	–	–	0,543*
«невротичність»	–	–	–	–
«маскулінність/фемінність»	–	–	–	0,374**

Примітка: знаком * позначені кореляції, статистично значущі на рівні $p < 0,05$, знаком ** – на рівні $p < 0,01$.

Питання психології

Встановлена позитивна кореляція показника «врівноваженість» з показниками: «наполегливість і завзятість» ($r=0,302$, $p \leq 0.05$), «мотив фізичного самоствердження» ($r=0,257$, $p \leq 0.05$), яка свідчить, що врівноваженість (стійкість до стрес-факторів) допомагає перемагати обтяжливі стани, продовжувати тренувальну діяльність або виконання завдань за призначенням, незважаючи на невдачі та інші складності, що у свою чергу сприяє формуванню врівноваженості як стійкої риси характеру.

Факторний аналіз

Узагальнений перелік всіх кореляційних зв'язків, відповідно до перерахованих вище та відокремлених в ході досліджень груп показників, наведений

та отримання достатньої кількості високих статистично обґрунтованих зв'язків по групах, сприяло постановці нового завдання: знайти такі комплексні фактори, за допомогою яких можна більш повно пояснити причинно-наслідкові зв'язки, які були виявлені у респондентів (Таблиця 6).

Особистість військовослужбовця та її якості виступають у даному випадку як суб'єкт службової/бойової діяльності, як певний системний її організатор, як, власне, система потенційних, готових до розгортання і здійснення в певних умовах діяльностей особистісних якостей.

Для досягнення даної мети був використаний факторний аналіз, який допоміг визначити кількість компонентів за допомогою графіку каменистого осипу.

Таблиця 6.

Структурна матриця факторних навантажень

Параметри	Фактори				
	I	II	III	IV	V
Спортивно-пізнавальний мотив	0,799*				
Мотив підготовки до професійної діяльності	0,750*				
Соціально-емоційний мотив	0,734*				-
Мотив досягнення успіху в спорті	0,734*				
Мотив фізичного самоствердження	0,729*				
Мотив емоційного задоволення	0,727*				
Цивільно-патріотичний мотив	0,710*				
Соціально-моральний мотив	0,704*				
Рационально-вольовий (рекреаційний) мотив	0,665*				
Мотив соціального самоствердження	0,577*				
Витримка і самовладання		0,948*			
Самостійність і ініціативність		0,940*			
Рішучість і сміливість		0,924*			
Наполегливість і завзятість		0,906*			
Цілеспрямованість		0,864*			
Зміни		0,516*			
Бойова готовність		0,461*			
Емоційна лабільність			0,860*		
Невротичність			0,756*		
Депресивність			0,713*		
Скромність			0,704*		
Спонтанна агресивність			0,542*		
Дратівливість			0,532*		
Схильність до спілкування			-0,414*		
Екстраверсія інтраверсія				0,692*	
Маскулінність-фемінність				0,689*	
Реактивна агресивність				0,681*	
Відкритість				0,589*	
Врівноваженість				0,565*	
Апатія					0,838*
Лихоманка					0,753*

Примітка: * – максимальні за абсолютним значенням компонентні навантаження змінних.

За результатами факторного аналізу нами було виділено 5 факторів: I – «мотивація», тобто готовність до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички; II фактор – «боєготовність» представлено показниками, що відображають особистісні якості, які відображають ядро боєготовності; III фактор – «профнепридатність» представлено показниками, що відображають особистісні якості, які заважають або вказують на профнепридатність до військової служби; IV фактор – «психофізіологія» може свідчити, що при професійної підготовці військовослужбовців потрібно враховувати властивості нервової системи; V фактор «небоєздатність» представлено показниками таких емоційних станів, які проявляється у вигляді зниження мотивації та загальної слабкості, відсутності інтересу до результатів здійснюваної службової діяльності або навпаки, підвищене збудження нервово-психічної сфери, яке супроводжується зниженням уваги, метушливістю, квапливістю, порушенням координації рухів, тремором рук.

Проаналізувавши зміст факторів можна зробити наступні висновки:

Перший фактор представлено показниками, що відображають мотиваційний компонент діяльності військовослужбовця до занять за методикою БАРС, тобто готовність військовослужбовців у подальшому до ведення сучасного ближнього бою та рукопашної сутички: «спортивно-пізнавальний мотив», «мотив підготовки до професійної діяльності», «мотив досягнення успіху у спорті», «мотив фізичного самоствердження», «мотив емоційного задоволення», «цивільно-патріотичний мотив», «соціально-моральний мотив», «раціонально-вольовий (рекреаційний) мотив», мотив соціального самоствердження», «мотив емоційного задоволення».

Другий фактор, названий нами «боєготовність» представлено показниками, що відображають ядро боєготовності – «витримка і самовладання», «самостійність і ініціативність», «рішучість і сміливість», «наполегливість і завзятість», «цілеспрямованість», «зміни», що відбулися із ними протягом періоду занять та показник «бойова готовність».

Третій фактор, названий нами «профнепридатність» представлено

показниками, що відображають особистісні якості, які заважають військовій службі, а при високих значеннях цих показників можуть вказувати на профнепридатність до виконання завдань за призначенням: «емоційна лабільність», «невротичність», «депресивність», «скромність» (схильність до стресового реагування на звичайні життєві ситуації), «спонтанна агресивність», «дратівливість негативне значення показника «схильність до спілкування».

Четвертий фактор названий нами «психофізіологія» представлено показниками: «екстраверсія-інтроверсія», «маскуліність-фемінність», «реактивна агресивність», «відкритість», «врівноваженість», що при профорієнтації та професійної підготовці військовослужбовців, обов'язково потрібно враховувати психофізіологічні особливості особистості, тобто властивості нервової системи. Такі якості особистості як відкритість та врівноваженість є, не тільки результатом виховання та самовиховання, а й властивостями нервової системи. Якщо цей фактор не буде врахований, то це може привести до небажаних наслідків у поведінці, зокрема, імпульсивної поведінки.

П'ятий фактор названий нами «небоєздатність» представлено показниками, які відображають емоційні стани, що заважають службовій діяльності: «апатія», «лихоманка». Ці емоційні стани взаємопов'язані між собою, тому що апатія або «перегорання» найчастіше виникає у людини, яка перед цим відчувала передстартову лихоманку. Фізіологічно при цьому переважає тонус парасимпатичної нервової системи, що суб'єктивно проявляється у вигляді зниження мотивації та загальної слабкості, відсутності інтересу до результатів здійснюваної діяльності.

Висновки

1. З метою оптимального використання резервів психіки військовослужбовця, нами розроблено Модель психофізичної готовності військовослужбовців до дій у бойових, яка включає два виміри: психологічний та діяльнісний вимір.

2. Результативність військовослужбовця у ближньому бою залежить від стану його психологічної готовності, яка включає оволодіння компонентами діяльнісного виміру, зокрема, мотиваційно-мобілізаційним, когнітивно-мобілізаційним, цілеутворюючим-мобілізаційним, операційно-мобілізаційним та

емоційно-мобілізаційним компонентами діяльності.

3. На даний час більшість інструкторів/викладачів під час занять віддають перевагу педагогічному впливу на учнів, а саме – технічної, тактичної та фізичної підготовки, не приділяючи достатньої уваги психологічній складовій рукопашного бою.

4. Заняття рукопашною підготовкою сприяють розвитку психічної і психологічної стійкості, що запобігає виникненню у військовослужбовців посттравматичного стресового розладу, як наслідку участі у бойових діях.

Відомо, що військовослужбовці, які свідомо зосереджувалися на збереженні спокою, розсудливості, зв'язку з іншими, моральних цінностях та відчутті сенсу, навіть у найбільш хаотичних бойових умовах, виявили високий рівень відповідальності для захисту інших та самих себе (намагалися не піддаватися люті, не виявляли ненависті чи мстивості до ворога і не брали участі у звалтуваннях, тортурах, убивствах полонених чи нарузі над мертвими). Саме ці військові залишалися психічно здоровими навіть в умовах воєнного часу.

5. За результатами використання методів багатовимірного статистичного аналізу, встановлено, що мотивами при тренуванні за системою фізичного вдосконалення за системою БАрС стали «соціально-моральний мотив», «мотив фізичного самоствердження» та «мотив досягнення успіху у спорті».

6. Виявлено високий рівень змін (фізичних та психологічних) за період тренувань за суб'єктивною оцінкою курсантів.

7. Домінуючою метою занять за системою БАрС є «мотив фізичного самоствердження». Тобто за допомогою фізичних вправ відбувається не тільки фізичний розвиток військовослужбовців, але й підвищення стійкості організму до впливу несприятливих факторів службової діяльності та навколишнього середовища та становлення характеру.

8. Досліджено, що вольові якості курсантів сформовано на рівні «вище за середнє».

9. Встановлено, що середньогруповий рівень показника «бойова готовність» відповідає високому значенню цього

показника, що дозволяє досягти найкращих результатів у службовій діяльності.

10. За результатами дослідження за Фрайбурзьким особистісним опитувальником (FPI) встановлено, що середньогруповий рівень показників: «невротичність», «спонтанна агресивність», «депресивність», «дративливість», «скромність», «емоційна лабільність» відповідає низькому значенню при середньому рівні 1,721 (SD). Значення цих показників свідчать, що респонденти демонструють низький рівень невротизації, імпульсивності, відсутність депресивних проявів, стабільність емоційного стану, відсутність схильності до стресового реагування на ситуації.

11. За результатами факторного аналізу виділено 5 факторів: I фактор – «мотивація»; II фактор – «боєготовність» представлено особистісними якостями, що відображають ядро боєготовності; III фактор – «профнепридатність» представлено показниками, що відображають особистісні якості, які заважають військовій службі, а при високих значеннях цих показників можуть вказувати на профнепридатність; VI фактор – «психофізіологія» може свідчити, що при профорієнтаційної та професійної підготовці військовослужбовців потрібно враховувати властивості нервової системи; V фактор – «небоєздатність» представлено показниками таких емоційних станів, як «апатія», «лихоманка», які проявляється у вигляді зниження мотивації та загальної слабкості, відсутності інтересу до результатів службової діяльності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у доповненні занять за БАрС блоком психологічних знань у вигляді тренінгових технологій, під час яких акцент робиться на професійну компетентність й людські якості тих, хто навчається. Відоме, що досягнення у реальній діяльності більшості компетентних фахівців визначаються не завжди завдяки когнітивним функціям (IQ), а більше іншими якостями – наполегливістю, захопленістю, які можна розвивати та формувати під час проведення тренінгових занять. Такі заняття можуть виконувати інтегруючи функцію, забезпечуючи не тільки формування професійно-психологічних якостей, але цілісне формування особистості військового професіонала.

Список використаних джерел

1. Височіна Н., Гуніна Л, Котляренко Л., Малахова О. & Кириченко О. (2020) Теоретико-методичні передумови формування системи рукопашної підготовки військовослужбовців-жінок із урахуванням досвіду країн блоку НАТО. Військова освіта. № 2 (42). URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/215942> (дата звернення: 15.12.2021).]
2. Методичні рекомендації з організації підготовки військовослужбовців за БАрС (грудень, 2020). ВП 7-00(72)01.01 [військ. навч.-метод.публ.] / Військова академія (м. Одеса), Головне управління доктрин та підготовки ГШ ЗС України, Центр оперативних стандартів.
3. Організація підготовки військовослужбовців за Бойовою армійською системою: навчально-методичний посібник (грудень, 2023) ВП 7-00(72).01.39-8 [військ. навч.-метод. публ.]. Військова академія (м. Одеса).
4. Методичні рекомендації “З психологічної підготовки військовослужбовців Збройних сил України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки (січень, 2021) ТП 7-00(72)01.01 [такт. публ.] Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних сил України.
5. Кадочников А.А. (2003) Психологическая подготовка к рукопашному бою. Ростов на Дону: Феникс. Экспериментальный колледж Кубанской государственной академии физической культуры.
6. Керівництво «Дії в урбанізованій місцевості» (червень, 2019). ВКДП 7(3)-00(01). Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України. Головне управління підготовки Збройних Сил України.
7. Методичні рекомендації з використання елементів Бойової армійської системи (БАрС) на заняттях з вогневої, тактичної, фізичної підготовки та тактичної медицини : навч.-метод. посібник (2019) / О.В. Гуляк, І.С. Овчарук, М.В. Тверезовський, Ю.В. Гикало, І.Ф. Беловодов, А.О. Набока, І.А. Костошко & С.В. Іванов; за заг. ред. І.С. Овчарука. Одеса : Військова академія.
8. Павелко.І.І., Беловодов І.Ф. & Шевченко А.О. (17 листопада 2022) Підвищення результативності психофізичної підготовки військовослужбовців за методикою БАрС. Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, С. 151.
9. Рукопашний бій: навчально-методичний посібник (2004) / Є.Д. Анохін, С.А. Єршомін, & Б.В. Климович [та ін.] Львів: ЛВІ.

References

1. Vysochina N., Hunina L, Kotliarenko L., Malakhova O., & Kyrychenko O. (2020) Teoretyko-metodychni peredumovy formuvannia systemy rukopashnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv-zhinok iz urakhuvanniam dosvidu krain bloku NATO [Theoretical and methodological prerequisites for the formation of a system of hand-to-hand training of female servicemen, taking into account the experience of the countries of the NATO bloc]. Viiskova osvita. № 2 (42). URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/215942> (in Ukrainian)
2. Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii pidhotovky viiskovosluzhbovtziv za BArS (hruden, 2020) [Methodological recommendations for the organization of training of military personnel according to the BArS] VP 7-00(72)01.01 [viisk. navch.-metod.publ.] / Viiskova akademiia (m. Odesa), Holovne upravlinnia doktryn ta pidhotovky HSh ZS Ukrainy, Tsentr operatyvnykh standartiv. (in Ukrainian)
3. Orhanizatsiia pidhotovky viiskovosluzhbovtziv za boiovoiu armiiskoiu systemoiu: navchalno-metodychnyi posibnyk (hruden, 2023). [Organization of training of servicemen according to the combat army system] VP 7-00(72).01.39-8. Chastyna 3. [viiskova navchalno-metodychna publikatsiia]. (in Ukrainian)
4. Metodychni rekomendatsii “Z psykholohichnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh syl Ukrainy shchodo formuvannia stresostiikosti do dii v umovakh rizkoi zminy boiovoi obstanovky” (sichen 2021). [Methodological recommendations "On the psychological training of servicemen of the Armed Forces of Ukraine regarding the formation of stress resistance to actions in the conditions of a sharp change in the combat situation] TP 7-00(72)01.01 [takt. publ.] / Holovne upravlinnia moralno-psykholohichnoho zabezpechennia Zbroinykh syl Ukrainy. (in Ukrainian)
5. Kadochnikov A.A. (2003) Psihologicheskaya pidgotovka k rukopashnomu boyu. Psychological preparation for hand-to-hand combat. Rostov na Donu: Feniks. Eksperimentalny kolledzh Kubanskoj gosudarstvennoj akademii fizicheskoy kultury.
6. Kerivnytsvo «Dii v urbanizovanii mistsevosti» (cherven, 2019). [Guide "Actions in Urbanized Areas"] / VKDP 7(3)-00(01). Tsentr operatyvnykh standartiv i metodyky pidhotovky Zbroinykh Syl Ukrainy. Holovne upravlinnia pidhotovky Zbroinykh Syl Ukrainy. (in Ukrainian)
7. Metodychni rekomendatsii z vykorystannia elementiv Boiovoi armiiskoi systemy (BArS) na zaniattiakh z vohnevoi, taktychnoi, fizychnoi pidhotovky ta taktychnoi medytsyny : navch.-metod. posibnyk (2019) [Methodological recommendations for the use of elements of the Combat Army System (BArS) in classes on fire, tactical, physical training and tactical medicine: teaching method. manual] / O.V. Huliak, I.S. Ovcharuk, M.V. Tverezovskiy, Yu.V. Hykalo, I.F. Bielovodov, A.O. Naboka, I.A. Kostushko, & S.V. Ivanov; za zahal red. I.S. Ovcharuka. Odesa : Viiskova akademiia. (in Ukrainian)
8. Pavelko.I.I., Bielovodov I.F., & Shevchenko A.O. Pidvyshchennia rezultatyvnosti psykho-fizychnoi pidhotovky viiskovosluzhbovtziv za metodykoiu BArS (17 lystopada 2022) [Increasing the effectiveness of psychophysical training of military personnel using the BArS methodology] Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Zastosuvannia sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy u konfliktakh suchasnosti (za dosvidom zabezpechennia natsionalnoi bezpeky skladovomy sektoru bezpeky i oborony u rosiisko-ukrainskii viini v 2022r». Natsionalna akademiia Sukhoputnykh viisk imeni hetmana Petra Sahaidachnoho, S. 151. (in Ukrainian)
9. Rukopashnyi bii: navchalno-metodychnyi posibnyk (2004) [Hand-to-hand combat: training manual] / Ye.D.Anohin, S.A. Yeromin, & B.V. Klymovych [et al.] Lviv: LVI. (in Ukrainian)

Summary

STUDY OF THE EFFICIENCY OF THE BARS SYSTEM IN FORMING SUSTAINABLE PSYCHOLOGICAL QUALITIES IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Pavelko I. Candidate of Psychological sciences, senior Research, associate professor of the department of Units daily activities management, Odesa Military academy

Norchuk Y. Candidate of Psychological sciences, associate professor of the department of Units daily activities management, Odesa Military academy

Lukhanin V. Head department of units daily activities management, Odesa Military academy

Introduction. The combat experience of Ukrainian Armed Forces servicemen convincingly proves that combat activities take place in extreme environmental conditions, in the presence of significant physical and psychological stress, increasing fatigue and other unfavorable factors of combat activity. In this case, the ability to use weapons and combat equipment, knowledge of the tactics of conducting actions is not a sufficient condition for the effective actions of a serviceman in battle.

A modern military serviceman, first of all, must meet the requirements determined by the modern features of conducting hostilities in the conditions of fast-moving local conflicts. And this requires increased attention to the problems of combining professional, physical and psychological training of servicemen for the high-quality performance of combat tasks.

The system of special physical and psychological training contributes to the improvement of the combat capacity and combat readiness of the troops, the success of military professional training, which ensures the shortening of terms and the improvement of the quality of training of military personnel.

The Combat Army System (BAS), which was launched at the Military Academy (Odesa), helps to solve these tasks. In the course of conducting classes under the BArS, servicemen master exercises, techniques and actions that are significantly different from the traditional special physical training exercises used in the Armed Forces of Ukraine.

The **purpose** of the article is to study the effectiveness of the BAS system in the formation of stable psychological qualities in cadet.

Methods. Theoretical methods were used in the research: analysis, generalization, classification, systematization and empirical methods - testing, surveys, establishing and formative experiments; methods of mathematical processing of empirical data. We selected the following psychodiagnostic tools:

We adapted the technique of A.V. Shaboltas "Motives for doing sports"; we adapted the Athlete's Subjective Self-Evaluation Scale (I.G. Pavlova, A.V. Kernas); Methodology "Psychological analysis of the development of strong-willed qualities of athletes" (B.N. Smirnova); we adapted the Questionnaire for diagnosing pre-start emotional states of martial arts athletes I.G. Pavlova, A.V. Kernas); Freiburg Multifactor FPI Personality Questionnaire (Form B).

Originality. The effectiveness of the application of the method of training military personnel according to the BArS program to solve the problems of training personnel for conducting modern combat and hand-to-hand combat with the enemy was investigated.

In order to study the psychological factors of the effectiveness of training for the BAS and the optimal use of the mental reserves of a serviceman, a Model of the psychophysical readiness of servicemen for actions in combat conditions (fire proximity, close combat and hand-to-hand combat, providing medical aid) was developed, according to the specified model, the results of the ascertaining experiment were conducted and described regarding the psychological readiness of military personnel to perform tasks as assigned, taking into account the experience of combat experience.

Conclusion. The effectiveness of a serviceman in close combat depends on the state of his psychological readiness, which includes mastering the components of the activity dimension, in particular, motivational-mobilization, cognitive-mobilization, goal-forming-mobilization, operational-mobilization, and emotional-mobilization components of activity.

We see the prospects for further research in the addition of BArS classes with a block of psychological knowledge in the form of training technologies, during which the emphasis is placed on the professional competence and human qualities of those who study. Such classes can perform an integrating function, ensuring not only the formation of professional and psychological qualities, but also the integral formation of the personality of a military professional.

Keywords: ground forces; training system according to BArS; psychological qualities; military.

Концептуалізація - Павелко Ірина Іванівна

Методика - Норчук Юрій Володимирович

Перевірка - Луханін Володимир Володимирович

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

The authors declare that they have no conflict of interest.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 14.02.24.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 05.03.24.

© 2024. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.